Waarom samenlevingen plaatsvervangende figuren nodig hebben

Over kinderhechting, emotionele overbelasting en het nut van symbolen

Figuren als Sinterklaas of de Kerstman worden vaak weggezet als folkloristische curiosa:
tijdelijke fantasieën die kinderen “nu eenmaal” nodig hebben tot ze beter weten. Die visie onderschat hun werkelijke functie. Deze figuren zijn geen decor, maar **psychologische structuren** die een fundamenteel probleem oplossen:
de asymmetrische en overweldigende aard van kinderhechting.

De asymmetrie van kinderhechting

Jonge kinderen hechten zich niet proportioneel. Hun affectie is absoluut, onbegrensd
en intens. Ontwikkelingspsychologisch is dat normaal en noodzakelijk: zonder die radicale nabijheid kan geen veilig zelf ontstaan.

Sigmund Freud wees er al op dat het kind zijn eerste liefdesobjecten beleeft
met een intensiteit die later onmogelijk wordt volgehouden:

“The child takes his parents, and especially one of them, as his first love object, and his relation to them is one of absolute dependence.” — **Sigmund Freud**

Voor volwassenen is deze vorm van hechting echter onhoudbaar. Niet uit onwil, maar uit noodzaak. Volwassenheid betekent leven binnen morele, sociale en psychische
grenzen. Het constante object zijn van totale emotionele gerichtheid is geen teken van liefde, maar een recept voor uitputting.

Symbolische buffers als beschavingsmechanisme

Samenlevingen lossen dit spanningsveld niet op door affectie te onderdrukken, maar door haar te *verplaatsen*. Hier verschijnen symbolische figuren: nabij genoeg om projectie toe te laten, maar ver genoeg om niemand werkelijk te belasten.

Donald Winnicott beschreef dit via zijn concept van de overgangsruimte:

“It is in the space between inner and outer reality that cultural experience takes place.”
— **D.W. Winnicott**

Sinterklaas en vergelijkbare figuren functioneren precies in die ruimte. Ze absorberen verwachtingen, idealisering en teleurstelling zonder dat een reëel persoon die last moet dragen.

Onthechting zonder breuk

Cruciaal is dat deze figuren tijdelijk zijn. Het moment waarop een kind ontdekt dat ze niet letterlijk bestaan, wordt vaak verkeerd begrepen als verlies. In werkelijkheid is het een oefening in psychische maturatie.

Carl Jung benadrukte dat symbolen niet verdwijnen wanneer hun letterlijke vorm wegvalt:

“The symbol is the best possible expression for something unknown or only partly known.”
— **Carl Gustav Jung**

Het kind verliest geen betekenis, maar internaliseert haar. De structuur blijft, de projectie wordt losgelaten. Dit is geen onttovering, maar integratie.

De volwassen illusie van radicale transparantie

Moderne samenlevingen hebben een groeiende afkeer van symbolen. Alles moet letterlijk, transparant en “eerlijk” zijn. Maar deze eis miskent een fundamenteel psychologisch feit: mensen functioneren niet zonder

bemiddeling.

René Girard wees erop dat menselijke samenlevingen hun spanningen altijd kanaliseren
via symbolische structuren:

“Myth is a way of making sense of violence without acknowledging it.”
— **René Girard**

Ook in opvoeding geldt dit principe. Zonder symbolische buffers verschuift emotionele druk rechtstreeks naar echte relaties — met overbelasting als gevolg.

Wat er gebeurt als we de buffers wegnemen

Wanneer symbolische plaatsvervangers verdwijnen, worden volwassenen steeds vaker
geconfronteerd met verwachtingen die geen mens kan dragen. Het resultaat is geen grotere eerlijkheid, maar emotionele verschraling.

Niet elk verlangen hoeft letterlijk beantwoord te worden.
Niet elke hechting hoeft direct te zijn. Beschaving begint waar intensiteit wordt omgeleid in plaats van onderdrukt.

Besluit

Plaatsvervangende figuren zijn geen leugens en geen kinderachtige overblijfselen. Ze zijn psychologische noodvoorzieningen, ontstaan uit een diep inzicht in menselijke kwetsbaarheid.

Ze beschermen kinderen tegen te vroege begrenzing en volwassenen tegen een emotionele last die niemand kan dragen. Dat ze verdwijnen of geridiculiseerd worden, zegt minder over vooruitgang dan over vergeten wijsheid.

Niet alles wat niet letterlijk waar is, is daarom onwaar.
Sommige dingen zijn juist waar omdat ze symbolisch zijn.